

Izet Ibreljić

KAMATA I LIHVARSTVO U TEORIJI I PRAKSI I PROBLEMI TRANZICIJE SAVREMENE ISLAMSKE PRIVREDE U BESKAMATNU

Rezime

Ovaj rad nije imao za cilj da prezentira opširnu analizu problematike kamate i tranzicije islamskog ekonomskog sistema u beskamatni obzirom da je to dugo vremena aktuelna ali i veoma kompleksna tema koja je mnogo puta obrađivana sa različitih aspekata. Pokušalo se najprije dati pregled najznačajnijih kamatnih teorija ne zalazeći u njihovu empirijsku provjeru a potom na bazi određenih klasičnih i modernih teorijskih postavki i novijih razmišljanja, prevashodno u religijskom kontekstu, iznijeti vlastita razmišljanja na ovu temu.

Kao što je poznato, kamata je važan regulator savremenog ekonomskog sistema, “ekonomsko rešeto” u poslovnim odnosima i veoma bitan instrument u međunarodnim ekonomskim relacijama. U ovom radu se ona, međutim, analizira sa drugog aspekta, odnosno kao instrument za uspostavljanje neravnopravnih ekonomskih odnosa među pojedincima u ljudskom društvu, kao i između bogatih i siromašnih zemalja.

O beskamatnoj privredi se, koliko je poznato, danas najviše govori u islamskim zemljama. Tamo se posljednjih decenija intenziviraju aktivnosti na uspostavljanju novog ekonomskog sistema zasnovanog na šerijatskim principima po kojima je kamata strogo zabranjena. Mnoga rješenja u ovoj aktivnosti su

još u fazi razrade i diktirana određenim prilikama i uslovima u kojima se pojedine islamske zemlje nalaze. Svakako da u savremenom globalnom svijetu ima i mnogo drugih problema u procesu realizacije tranzicije ka beskamatnoj privredi na ovim prostorima. Ovaj rad analizira samo neke od njih.

1. KAMATA U EKONOMSKO-TEORIJSKOM KONTEKSTU

Kamatna teorija spada među najteža i najspornija pitanja ekonomske, odnosno monetarne teorije i razvijala se veoma dugo. Naime, teorijsko naslijeđe u području kamate vuče korijene još iz doba sumerske države. Ekonomski historičari smatraju da je beskamatno razdoblje samo jedna poželjna idealistička konstrukcija koja je rijetko postojala u historijskoj stvarnosti. U enciklopedijskoj literaturi kamata je “naknada koja se plaća za privremeno ustupanje u vlasništvo količine zamjenjivih stvari, i to u istovrsnim stvarima i srazmjerno trajanju ustupanja.”¹ U praktičnom životu kamata je najčešće definisana kao naknada za upotrebu novca u određenom vremenskom periodu, odnosno kamata (interes) cijena je upotrebe kapitala u jedinici vremena. Posmatrano u tom kontekstu, kamatna stopa (“zajmovna cijena novca”) vrednosni je fenomen, odnosno mjera kamate na 100 monetarnih jedinica koja (bez obzira da li se radi o zvaničnoj ili tržišnoj kamatnoj stopi) služi za utvrđivanje kapitalizovane vrijednosti imovine, odnosno za selekciju investicionih projekata u ekonomici investicija i kvantificira se rizikom, rokom dospijeca, likvidnošću i administrativnim troškovima.

Razvoj teorije kamate posebno je inteziviran krajem XIX stoljeća. U tom vremenu štednja se pojavljuje kao nusproizvod kamatne teorije. Tako npr. N. Senior, pravdajući kamatu smatra da je ona nagrada za ljudsko potiskivanje želje da se potroši ono što se zaradilo, tj. nagrada za apstinenciju (vlasnik kapitala apstinira od njegove potrošnje i zato dobija nagradu – kamatu), što je F. Lassal sarkastično prokomentarisao: “Ako je kamata nagrada za vrlinu, onda je baron De Rothschild čovjek sa najviše

¹ *Ekonomska enciklopedija*, SA, Beograd, 1984., str. 1018.

vrlina u Evropi.”² Kasnije, apstinentnu teoriju zamjenjuje “teorija čekanja”, nastala kao odraz činjenice o oskudnosti kapitalnih dobara, pa I. Fisher zaključuje: “Kamata može čovjeka da navede da prebrodi svoju nestrpljivost i da ne potroši sve odjednom.”³ Čini se da je najpopularnija teorija kamata u to doba vezana za radove Böhm – Bawerka i njegovih sljedbenika, po kojima je kamata rezultat vremenske preferencije novca, pri čemu treba razlikovati “iracionalnu” (pridavanje veće vrijednosti sadašnjim dobrima) i “racionalnu” vremensku preferenciju, pri kojoj marginalna jedinica potrošnje ima sada veću vrijednost nego u budućnosti.

Kamata je fenomen tržišne privrede vezan za njen institucionalni sistem i, bez obzira da li je riječ o tzv. potrošnoj ili proizvodnoj kamati kao rezultatu zajma datog neposrednom potrošaču ili preduzetniku u poslovne svrhe, ona je, naročito u udžbeničkoj literaturi (u svojoj osnovi barem), vezana za tzv. “psihološki vremenski diskont”. Po tradicionalnom shvatanju ekonomske teorije, osnovni cilj privređivanja je osiguravanje troškova života, pa, ukoliko to ekonomski subjekt ne ostvari, nužan mu je odgovarajući transfer kupovne moći, te stoga potrošna kamata uglavnom proistječe iz različito raspoređenih vremenskih preferencija, a nikako iz proizvodnosti kapitala. Potrošački zajmovi, za razliku od investicionih, nisu nikad bili naročito cijenjeni. Razlog tome obrazložio je još A. Smit: “Ako zajmoprimac upotrijebi kapital za zalihu namijenjenu neposrednoj potrošnji, on vrši ulogu rasipnika i rasipa za izdržavanje dokonih ono što je bilo namijenjeno izdržavanju radinih.”⁴

Za J. M. Keynesa teorija kamate usko je povezana sa teorijom zaposlenosti, teorijom štednje i teorijom novca. Po njemu, kamata je naknada za odricanje od likvidnosti, odnosno “kamatna stopa sama po sebi nije ništa više od obrnutog odnosa neke sume novca i iznosa koji se može primiti ako se odrekne raspolaganja novcem u zamjenu za potraživanje

² V. Engles, *Kapitalizam i njegove krize* (prijevod sa njemačkog), Beograd, 2000., str. 66.

³ Ibidem.

⁴ A. Smit, *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda, I*, Kultura, Beograd, 1970., str. 487.

određenog roka dospijeća.”⁵ Keynes posebno ističe akumulativnu moć kamate, rođenu u XVI stoljeću, u eri akumulacije kapitala i naglašava da je ona u narednih 250 godina poslije toga pokazala svu svoju moć “od koje zastaje dah.” Prema njegovim procjenama, cjelokupne investicije Velike Britanije u inostranstvu od četiri milijarde funti (koliko su iznosile u tridesetim godinama XX stoljeća) vode porijeklo od blaga koje je neki engleski gusar preoteo Špancima. Jedan dio tog novca kasnije je postao osnova engleskih investicija u inostranstvu, a svaka funta iz spomenutog blaga složenim kamatama narasla je na 100.000 funti. Po Keynesu neshvatljivo je da ljudsko društvo svoju posebnu naklonost poklanja upravo toj “najbeskompromisnijoj instituciji čovječanstva.”⁶ On prognozira da će “još neko vrijeme pohlepa, zelenaštvo i porez biti naši bogovi.”⁷

Nedavno preminuli poznati njemački ekonomist V. Engels smatra da su zlato i srebro, kao općeprihvaćena novčana mjerila vrijednosti, potpomogla kreiranju kamatnog sistema, a da su, kojim slučajem, prihvaćeni određeni standardi (valori), kamata bi, po njemu, tokom čitave ekonomske historije bila u visini nule. “Ukratko rečeno: da je standard novčana jedinica, kapitalizam ne bi bio samo efikasniji i racionalniji već bi djelovao i bio i pošteniji. Možda su Mojsije, Aristotel, Isus i Mohamed jednostavno bili bolji monetarni teoretičari.”⁸

2. NEKI ASPEKTI KAMATE I LIHVARSTVA U EKONOMSKOJ HISTORIJI

U dugom razdoblju ekonomske historije, sve do ekspanzije industrijske revolucije, kamata se smatrala neprirodnom i besmislenom. Zbog toga su kamatni poslovi, često zabranjivani ili je, pak, visina kamate za-

⁵ J. M. Keynes, *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*, Cekade, Zagreb, 1987., str. 487.

⁶ J. M. Keynes, *Ekonomski eseji (izbor iz dela)*, Cekos, Novi Sad, 1987., str. 278.

⁷ Ibidem.

⁸ V. Engels, *Kapitalizam i njegove krize* (prijevod sa njemačkog), Beograd, 2000., str. 330.

konski limitirana, odnosno maksimizirana u cilju sprečavanja lihve. Tako je već Hamurabijev zakonik maksimizirao kamatne stope. Aristotel nije odobravao kamatu jer je novac smatrao sterilnim, te kao takav, po njemu, ne bi trebalo da se oplođuje kroz kamatu. Rimsko zakonodavstvo je maksimiziralo visinu kamate i tolerisalo kamatne poslove, ali se zajmodavci nisu posebno cijenili. Rano kršćanstvo također je osudilo kamatu, pa se skolastičko-kanonistička doktrina o kamati razvija u kontinuitetu antičkih shvatanja. Crkva daje pravac duhovnom životu od srednjeg vijeka do savremenog doba, pa se, početkom kršćanstva utvrđena kanonska zabrana kamate ni do danas nije javno ukinula. Prema Bibliji, vjernik pošteno stječe prihode samo radom, i novac ne smije imati “mladunce”. U Starom zavjetu doslovno stoji i ovo: “Ako uzajmiš novca kome od mog naroda, siromahu koji je kod tebe, ne postupaj prema njemu kao lihvar! Ne nameći mu kamata!” (Moralni zakon 22, 24). U islamu svi su oblici kamate veliki haram: “Allah uništava kamatu, a unapređuje milosrđe. Allah ne voli ni jednog nevjernika grešnika!” (El Bekare, 276, prijevod B. Korkut). Za razliku od kršćanstva i islama, judaizam kao treća velika monoteistička religija zabranio je uzimanje kamate, ali samo od jevreja, što je po mnogima imalo utjecaja na formiranje specifične jevrejske poslovne etike kao i kasnija historijska događanja u kojima se nalazio jevrejski narod.

Bez obzira na spomenute religijske poruke, kamata (a s tim u vezi i lihva) ilegalno je bila prisutna u poslovnim odnosima u mnogim dijelovima svijeta. Tako npr. A. Smit⁹ navodi da je “prije otkrića Španske Zapadne Indije” u većini evropskih zemalja kamatna stopa iznosila do 10% godišnje, ali je kasnije postepeno padala. On posebno naglašava da je u zemljama u kojima je kamata bila zabranjena to povećavalo “zlo lihve” usljed rizika da zajmodavac bude kažnjen za lihvarjenje. D. Ricardo¹⁰ ističe da je u njegovo vrijeme kamatna stopa također bila iznad zakonske, ali da o tome nema sigurnih empirijskih podataka. K. Marx naglašava identičan problem: “Zakoni i sudovi su samo malo obezbjeđivali zajmove.

⁹ A. Smit, *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda I*, Kultura, Beograd, 1970., str. 492.

¹⁰ D. Ricardo, *Načela političke ekonomije*, Cekade, Zagreb, 1983., str. 228.

Utoliko je bila veća kamatna stopa u pojedinim slučajevima.”¹¹ On navodi da je, bez obzira što je svaka kamata bila zabranjena od strane crkve, u različitim poslovima od XII do XIV stoljeća kamata iznosila 10-216% godišnje, što je upropaštavalo tadašnje agrarno društvo. U *Kapitalu* tvrdi se da su “Jevreji, lombardi, zelenaši i krvopije bili naši prvi bankari, naši prvobitni bankarski cjenkaroši, njihov se karakter gotovo mogao nazvati infamnim.”¹² Kasnije su se pojavili bankari-mjenjači novca i novčani zavodi sa “depositum regulare” ulogom, a tek je razvoj platnog prometa kroz bankarski sistem predstavljao revolucionarnu pojavu.

Većina savremenih zapadnih ekonomista ne postavlja uopće pitanje opravdanosti postojanja već samo pitanje visine kamate u današnje vrijeme. Po njima, u ranijem tretiranju kamate imali su se u vidu potrošački (a nikako preduzetničko-investicioni) zajmovi na dosta nesavršenim tržištima, pa se u to vrijeme moglo i postavljati pitanje pravičnosti. U današnje vrijeme globalizacije i efektivne konkurentnosti, zajmovne transakcije bogatih i siromašnih mogu se posmatrati istovjetno kao i ostale ekonomski konkurentne transakcije ovih kategorija društva, a pitanje pravičnosti (koje je ionako relativno) može se rješavati fiskalnim instrumentima. Stoga je u ovo vrijeme, kad investicioni zajmovi primarno diktiraju visinu kamatne stope, deplasirano razmišljati o opravdanosti postojanja kamate: “Prema tome, kamata je jedan od osnovnih fenomena koji neće da nestane čak ni u najidealnijem svijetu.”¹³

Ovakvo razmišljanje može se posmatrati sa različitih aspekata. Globalno posmatrano, ono ima za cilj zadržavanje postojećih odnosa na relaciji bogati-siromašni i kontinuitet dužničke krize. Beskrajni pregovori o snižavanju kamatnih stopa i eliminisanju elemenata zelenaštva u procesu reprogramiranja dugova između bogatih i siromašnih zemalja uglavnom se završavaju klasičnim reprogramom, mada je u akademskim krugovima odavno postalo jasno da to nije dugoročno dobra finansijska strateg-

¹¹ K. Marx, “*Kapital, kritika političke ekonomije, I – III*”, BIGZ, Beograd, 1971., str. 1640.

¹² Ibidem.

¹³ P. A. Samuelson, *Ekonomija, uvodna analiza*, SA, Beograd, 1969., str. 620.

ija. U nekim slučajevima stječe se privid da su finansijski zajmovi nerazvijenim zemljama sa nižom kamatom povoljniji. Međutim, analizom ročnosti ili vremena grace-perioda lahko se uviđa da to nije tako. Osim toga, nerijetko i vezivanje pomoći u pogledu mjesta trošenja (nabavka opreme od zemlje kreditora, npr.) ili ograničenja korištenja za određene projekte utječe na kalkulaciju vrijednosti zajma kao prikriveni oblik lihvarstva. Iz navedenih razloga, bez obzira na rijetke protivrječne stavove u savremenoj teorijskoj literaturi, postojeći kamatni sistem ostati će još dugo aktuelan s obzirom da treba da očuva današnji međunarodni finansijski sistem, koji odgovara razvijenim i u kome razvijene zemlje imaju za primarni cilj naplatu dugova uz troškove reprograma, vodeći računa da to ne pređe granicu pri kojoj bi počeli socijalni potresi u nerazvijenim zemljama.

Borba protiv lihve, tj. "nerazumno visoke kamate", i danas je aktuelna, možda, čak, i više nego u ranijim vremenima. Bundesbank davno je precizno utvrdila parametre o tome šta je to zelenaška kamata. U Italiji je tek 1996. godine ozakonjeno da je lihvarska kamata ona koja za više od 50% prelazi eskontnu stopu, odnosno kamatu po kojoj emisiona banka Italije prodaje poslovnim bankama novac iz primarne emisije. Problemi lihve i kamatarenja danas su posebno aktuelni u tranzicijskim zemljama i imaju svoju spoljnu i unutrašnju dimenziju. Naime, mnoge banke iz visokorazvijenih zemalja nastoje da naplate znatno veće kamate na plasmane na bankarskim tržištima u nerazvijenim zemljama nego u vlastitoj zemlji, a mnoge bankarske institucije u tranzicijskim zemljama u uvjetima načelnih deklaracija i nepreciznih parametara za lihvu i neefikasnosti pravosuđa propisuju svoje kreditne uvjete za građane i preduzetništvo. Borba protiv ovog zla zahtijeva nerijetko i širu društvenu akciju. Primjera radi, nedavno je u Hrvatskoj Udruga za zaštitu žrtava korupcije i lihvarjenja (*Vjesnik*, decembar 2000. godine) podnijela kaznenu prijavu protiv nekih štedno-kreditnih zadruga u ovoj zemlji koje su lihvarskim kamatama oštetile mnoge građane i preduzetnike.

3. KAMATA U ISLAMU I PROBLEMI TRANZICIJE U BESKAMATNU PRIVREDU

Savremena islamska ekonomska misao, bez obzira da li je zasnovana na sunitskoj ili šiitskoj osnovi i bez obzira na određene mezhebske razlike u drugim sferama vjerskog života, jedinstvena je u pogledu kamate. Ugovoriti unaprijed fiksirani iznos prinosa kapitala znači, ustvari, predodrediti buduća događanja u vremenu i prostoru, što je strogi har-am. Islam je, dakle, jasno protiv svih oblika konvencionalne ili "skrivenne" kamate kao dobiti predviđene unaprijed (set in advance), pa makar kamatna stopa bila i niža od 1% godišnje. To, naravno, odudara od nekih ranijih razmišljanja svjetovne i vjerske uleme o "razumnoj" ili "blažoj" (nikad kvantificiranoj) kamatnoj stopi ili nekih ranijih postavki po kojima "islam nije zabranio svaku kamatu, već samo onu koja u sebi nosi zlo, tj. elemente socijalne nepravde – bogaćenja na jednoj strani na osnovu siromašenja na drugoj."¹⁴ U kontekstu savremenog rezonovanja trebalo bi, dakle, prihvatiti mišljenje po kome se "u islamu ne pravi nikakva razlika između lihvarstva i kamate; sve je to *al riba*."¹⁵ Fenomen kamate tretira se već u mekanskim, a posebno u medinskim poglavljima Kur'ana. Šerijatski pravници često se, i pored navođenja pojedinih kur'anskih načela, u obrazloženju ove tematike pozivaju i na hadisologiju navodeći npr. hadis "koji je prenio ashab Džabir, r.a.: 'Allahov Poslanik, a.s., prokleo je onoga ko konzumira kamatu, koji je daje, evidentira (ili ugovara) i onoga ko je žirant, i kazao je: Svi su oni isti.'¹⁶

Organizacija ekonomskog života u islamu ima u vidu općepriznatu postavku da je svaki čovjek u svom ovozemaljskom životu samo privremeni vlasnik manjeg ili većeg obima materijalnih dobara, te da novac, kao specifično dobro od vrijednosti, treba da stoji na raspolaganju onima koji obavljaju neku ekonomsku aktivnost (trgovina, proizvodnja i sl.), odnosno da cirkuliše u procesu reprodukcije. Iz tog razloga svaki je kreditni

¹⁴ I. Hodžić, *O islamskoj uvodnoj paroli Euzubilli*, Takvim (za 1974. godinu), str. 97.

¹⁵ M. Omerdić, *Preporod* (15. 08. 1999.) (*Pitanja i odgovori*).

¹⁶ *Pregled mikroekonomije, islamska perspektiva*, "El Kalem", Sarajevo, 1996., str. 43.

posao, uz veću (najčešće lihvarsku) ili manju interesnu stopu, kur'anski sacionisan. Identično je, naravno, shvatanje i o cjelokupnom procesu kreiranja kreditnog novca, što je osnov konvencionalnog bankarstva, gdje novac kontinuiranim replasmanima prolazi kroz dugačku proizvodno neaktivnu sukcesijsku sferu i u konačnom opterećuje proizvod. Islamsko finansijsko tržište i dioničarska ekonomija protežiraju, dakle, pravičnu raspodjelu profita uz racionalnu alokaciju i distribuciju kapitala a bez špekulativnih motiva kejnzijanizma. Pri tome je, svakako, neophodno efikasno planiranje i raspoloživ adekvatan empirijski materijal. Osim toga, nužno s obzirom da se naknada za preduzetništvo (koja može biti pozitivna ili jednaka nuli) i prinos na uloženi kapital (koji može biti pozitivan, negativan ili jednak nuli) ukupno izražavaju kao profit, to se u islamskim tekstovima preporučuje odvajanje ovih kategorija u ekonomskim računicama.¹⁷

Proces tranzicije ekonomskog sistema u islamskom svijetu i njegovo značajnije inkorporiranje u šerijatsko-pravne norme započeo je sredinom 60-ih godina XX stoljeća, nakon poziva islamskih autoriteta sa Al-Azhara svim muslimanskim zemljama da svoj bankarski sistem organizuju na principu beskamatnog bankarstva. Međutim, tranzicija ka beskamatnoj privredi do danas nije završena ni u jednoj islamskoj zemlji. Za takvo nešto sigurno će trebati još dosta vremena. To najbolje objašnjava A. Hussain, guverner Centralne banke Pakistana, kad kaže: "Nema zemlje u svijetu koja je u potpunosti prešla na islamski sistem. Postoje samo izolovani prostori (pockets). Mi to moramo uraditi bez destabilizacije privrede."¹⁸ Intenzitet tranzicije bio je znatno ubrzan na onim muslimanskim prostorima u kojima se (u intelektualnim krugovima, prije svega) postavljalo pitanje islamskog identiteta države, odnosno u onim zemljama u kojima je ulema povećala svoj pritisak na vladajući establišment u korist jačanja islamskih nauštrb sekularnih državnih normi.

Krajnji cilj proklamovane tranzicije bio je dosta ambiciozan jer je trebalo postići zakonsku zabranu svih vrsta kamate u svim (pretežno islam-

¹⁷ F. Bokhari, *Islam's interest and principles*, *Financial Times*, August 31, 2000.

¹⁸ A. A. Islahi, *Ekonomska misao Ibn al Kajjima* u knjizi: *Pregled islamske ekonomske misli*, "El-Kalem", Sarajevo, 1996., str. 187.

skim) zemljama i svim ekonomskim transakcijama. Reforme je, svakako, trebalo najintenzivije izvršiti u bankarskom sistemu, pa je od tada započela vidljiva ekspanzija modernih islamskih banaka, tako da ih danas ima oko 200 u raznim dijelovima svijeta. One su imale prije svega zadatak da finansiraju ekonomski razvoj i što više povežu kroz realizaciju ekonomskih projekata i kanalisanjem kapitala iz drugih finansijskih izvora isparcelisani ekonomski prostor islamskih zemalja. U bankarstvu bez kamata banke posluju kao posrednici između vlasnika i korisnika kapitala u skladu sa šerijatskim principima i konkretnim propisima pojedinih zemalja, a generalna uputstva za njihovo poslovanje data su u obimnoj literaturi iz ove oblasti, referatima sa kongresa islamskog bankarstva, različitim empirijskim pokazateljima itd. Organizacijsku strukturu i karakteristike poslovanja tipične islamske banke, pored svih elemenata konvencionalnog bankarstva, karakteriše i naglašena uloga izvršilaca u domenu pravnih i religijskih pitanja te vjerski nadzorni odbor itd. U principu, islamske banke obrađuju investicione i neinvesticione račune, a njihove investicione transakcije zasnivaju se na specifičnim šemama podjele dobiti ili gubitka kao što su: *mudaraba* (udruživanje rada i kapitala), *mušareka* (joint venture), *idžara* (lizing), dok su od ostalih poslovnih transakcija najčešće one zasnovane na *murabeha* (trgovinske transakcije) i *kard hansen* (zajmovni poslovi) osnovama.

Proces tranzicije od konvencionalne ka islamskoj privredi je čini se sudeći prema raspoloživim islamskim i neislamskim tekstovima, danas u fazi stagnacije i opterećen raznim problemima. Prije svega, veliki problem je usklađivanje islamskih principa sa savremenim potrebama i globalnim tokovima u svijetu te određena, još uvijek sporna, pitanja u praksi (odvajanje u bankama priliva kapitala iz islamskih i neislamskih izvora, kontroverze u osiguranju itd). Mnogi problemi različito se manifestuju u bogatijim i siromašnijim islamskim zamljama. U Pakistanu, npr., “vlada se mora obratiti Vrhovnom vijeću da traži više vremena za promjene, u zemlji gdje kombinovana tranzicija može biti nemoguća s obzirom na potrebu nastavka finansiranja budžeta.”¹⁹ Osim budžetskog deficita tu je

¹⁹ F. Bokhari, *Islam's interest and principles*, *Financial Times*, August 31, 2000.

i problem niskog GDP per capita, izdaci za nacionalnu sigurnost itd. U bogatijim zemljama problemi su oscilacije cijena nafte, ekonomsko-politička ovisnost o zemaljama “Trijade” itd. Islamske zemlje još ne raspolažu odgovarajućim kadrovima sposobnim za identifikaciju i evaluaciju velikih razvojnih projekata. Zbog toga su njihove finansijske institucije u nekim slučajevima samo kofinansijeri velikih projekata razvoja u okviru grupe World Bank ili nekih regionalnih finansijskih institucija. Osnovni problem je, ipak, u činjenici da ove zemlje nisu do danas ostvarile viši nivo političke integracije, koja je preduvjet za ekonomsku, odnosno monetarnu integraciju i operacionalizaciju islamskih ekonomskih tokova u okviru ovih zemalja. Stoga su i finansijske transakcije na relaciji od arapskih zemalja OPEC-a ka drugim islamskim zemljama limitirane i najčešće ovisne o političkim događanjima u islamskom svijetu.

Pitanje tranzicije u beskatnati sistem u društvu, prema islamu, zadire široko u sferu sveukupne ljudske egzistencije uopće. Postavlja se, naime, pitanje ukoliko je kamata (interes) jedan od osnovnih regulatora ekonomskih odnosa među ljudima u savremeno doba globalizma, da li to onda znači da je i egoizam potpuno prevlađujući način života a da su, čak, i sama altruistička razmišljanja na tu temu sasvim potisnuta. Islam, međutim, ima i u ovoj oblasti potpuno neegoistički pristup uz veoma visoko vrednovanje solidarnosti, što podrazumijeva obaveznu primjenu etičkih mjerila koja doprinose općoj koristi (ukupnoj sreći, zadovoljstvu, zadovoljavanju svačijih potreba itd). Drugo je sasvim pitanje koliko se ovako proklamovane egalitarne norme provode u savremenom društvu, u kome se potiskuju religijske a protežiraju materijalne vrijednosti koje podstiču na općepoznato “imati i posjedovati”. Većinu muslimanskih prostora danas karakteriše kriza vjere i morala, diktatura globalnih komunikacija, “nadreligija” savremenih medija, koji sve više obuhvataju egocentrički individualiziranog čovjeka savremene civilizacije postindustrijskog društva. Taj se čovjek može promijeniti samo dugotrajnim odgojem u duhu islamskih moralnih normi, za što će trebati još vremena.

Abstract

In the presented paper, author tries to analyse one of the less common aspects of interest and to tie it to newest activities of transition to no-interest society in Islamic world. By research based on different literature, the reader is enabled to make comparison between Homo Islamicus and Homo Economicus in this modern time, and to create own opinion about always actual phenomenon of interest in social, economic and political human life. Besides that, reader is enabled to make comparison between two concepts and principles of different economic systems, where one is ancient follower of human civilization and second, which is still in development. In essence, these systems are based on opposite moral principles. One system gives an advantage to own (personal) interests above social, or in the contrary to social above own interests. Unfortunately, modern human has to make a choice in its way of life according to one of them.